

Nastava u srednjim školama u Bosni i Hercegovini pala na ispitu¹

Lidija Pisker

„Obećavamo“

„Osiguraćemo da učenike podučavaju dobro obučeni nastavnici u adekvatno opremljenim i efikasno vođenim školama.“² Ovo je jedno od pet obećanja koja su ministri obrazovanja dali građanima Bosne i Hercegovine (BiH) 2002. godine.

Međutim, uvjeti rada u učionicama srednjih škola širom države ne poklapaju se sa onim na što su se obrazovne vlasti obavezale prije osam godina. Politike stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora ogledaju se u lošoj kvaliteti nastave koja se ne može nositi s novim obrazovnim standardima a srednjoškolci iz škola izlaze bez znanja i vještina koje zahtijeva tržište rada. I dok školski sistemi zemalja Evropske unije (EU) odlučno napreduju, srednje škole u BiH tapkaju u mjestu.

Od forme do reforme

Svjesna činjenice da kvaliteta obrazovanja utire put ka konkurentnosti na globalnom tržištu, EU svojim članicama nalaže provođenje visoko kvalitetnih programa stručnog usavršavanja profesora, a slične zahtjeve stavlja i pred zemlje kandidate za članstvo.

Iako Bosna i Hercegovina priželjkuje članstvo u EU, postojeći sistemi stručnog usavršavanja profesora ne ukazuju da ulaže napore da se to i desi.

Profesorica bosanskog jezika iz Velike Kladuše u toku deset godina rada u nastavi nikad nije učestvovala ni na jednom programu stručnog usavršavanja. Njezina kolegica iz Posušja predaje filozofiju od 2006. godine u više škola u Zapadnohercegovačkom kantonu. Nadležno ministarstvo nijednom dosada nije je pozvalo na neku obuku. One su samo dvije od mnogobrojnih profesorica i profesora u BiH čije su profesionalne potrebe, zbog rascjepkanog i nekonzistentnog sistema stručnog usavršavanja, potpuno zanemarene.

Učenje u velikoj mjeri ovisi od sposobnosti profesora da prenese znanje

Dok u Republici Srpskoj Republički pedagoški zavod ima nadležnost nad svim školama na području entiteta, u Federaciji BiH pedagoški zavodi, kao vladina tijela zadužena za stručno usavršavanje profesora, nisu uspostavljeni u svim kantonima. U nekim, „nepokrivenim“ kantonima ministarstva obrazovanja povremeno organizuju obuke, a u drugima obuke organiziraju partnerski pedagoški zavodi iz drugih kantona.

Preklapanja nadležnosti između pedagoških zavoda u nekim dijelovima zemlje stvaraju haotični nesrazmjer između područja koja pokrivaju i kvalitete programa obuke koje pružaju. Žepče je najsvježiji primjer. Iako pripada Zeničko-dobojskom kantonu, Žepče je odlukom Ustavnog suda FBiH dobilo nadležnost nad obrazovanjem kao jedinica lokalne samouprave.³ U skladu s tim, nadležnost za prosvjetno-pedagoški nadzor i podršku profesorima u ovoj općini je podijeljena.

Zavod za školstvo iz Mostara pruža usluge stručnog usavršavanja samo za žepačke profesore koji nastavu izvode po hrvatskom planu i programu, dok bi pedagošku podršku za profesore koji rade u školama po federalnom planu i programu trebao pružiti Pedagoški zavod Zenica. Međutim, direktorica PZ Zenica Munevera Selmanović kaže da je to namjeren pokušaj razdvajanja profesora koji ona ne želi podržati. Zato su od početka školske godine 2009./2010. profesori iz Žepča koji predaju prema federalnom planu i programu izostavljeni iz programa stručnog usavršavanja koje je organizovao Pedagoški za-

¹ Ovaj sažetak analize za poboljšanje javnih politika bazira se na istraživanju „Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH: Od obećanja do osiguranja kvalitetne nastave u razredima“ sprovedenom pod pokroviteljstvom Fonda otvoreno društvo BiH. Kompletna studija može se pronaći na stranici: www.soros.org.ba

² Reforma obrazovanja - Poruka građanima BiH, Sarajevo, 2002, 11.

³ Prema Ustavu FBiH, nadležnosti se mogu prenositi sa kantona na općine kada je većinska etnička struktura stanovništva općine drugačija u odnosu na većinsku etničku strukturu kantona kao cjeline.

Profesori u BiH - izgubljeni u zakonu

★ Pedagoški zavod Mostar

★ Zavod za školstvo Mostar

U HNK postoje 2 pedagoška zavoda: Pedagoški zavod Mostar (nadležan za škole koje rade po bosanskom planu i programu u HNK) i Zavod za školstvo Mostar (nadležan za škole koje rade po hrvatskom planu i programu). Nadležnosti Zavoda za školstvo, koji ima samo 10 stručnih savjetnika, protežu se na još 3 kantona: Zapadnohercegovački, Posavski i Livanjski kanton, dio Srednjobosanskog kantona kao i dio Općine Žepče.

vod Zenica. „Ostavljani smo sami sebi. Mi samo hoćemo tretman kakav imaju i kolege u drugim dijelovima BiH“, kaže jedna profesorica iz Žepča. Još jedna ozbiljna prepreka uspostavljanju učinkovitog sistema stručnog usavršavanja profesora je nedostatak stručnog kadra u okviru pedagoških zavoda. Primjerice, u Bosansko-podrinjskom kantonu Pedagoški zavod postoji preko 12 godina, a još uvijek ima samo jednog uposlenika - direktora. I drugi pedagoški zavodi susreću se s istim problemom.

Međutim, iako navedeni problemi zaista otežavaju napore u pravcu kreiranja kvalitetnih programa stručnog usavršavanja, saradnja između pedagoških zavoda ipak nije zadovoljavajuća. Ona se obično svodi na razmjenu stručnih savjetnika i ovisi o potrebama pojedinačnih pedagoških zavoda, kao i od političke povezanosti. Dosada je održano svega nekoliko sastanaka na kojima su učestvovali direktori svih pedagoških zavoda u zemlji.

Mnogi intervjuirani profesori i profesorice kažu da su seminari koje organizuju pedagoški zavodi metodološki zastarjeli i nekorisni za razvoj stručnih vještina za izvođenje nastave. „Seminari koje oni organizuju su nedovoljno dobro organizovani, monotoni i nametljivi“, kaže jedan profesor iz Kalesije. Zbog nedovoljnih kapaciteta pedagoških zavoda kao i nezadovoljstva profesora programima koje oni nude, postojeći sistemi stručnog usavršavanja mogu se ocijeniti kao nekvalitetni i neadekvatni da odgovore na potrebe profesora.

Šta se može učiniti?

Vještine i znanja profesora temelj su kvalitetnog obrazovanja. S obzirom na činjenicu da se u toku

neuspješnih reformi osnovnog i visokoškolskog obrazovanja u BiH ovaj faktor nije uzimao u obzir, postaje još jasnije da je upravo strateški pristup unapređenju politike stručnog usavršavanja profesora ključan za uspjeh reforme srednjoškolskog obrazovanja.

Kako bi se kreirale preporuke za strukturu sistema stručnog usavršavanja koji bi najbolje odgovarao ustanovljenim potrebama profesora, u ovom radu analizirana su dva pristupa politici stručnog usavršavanja. Prvim se preporučuje osnivanje državnog tijela odgovornog za stručno usavršavanje profesora iz čitave države. Time bi se centralizovali naponi i stvorila jedinstvena strategija stručnog usavršavanja profesora.

Drugi pristup, pored samih državnih institucija, uvažava i ostale organizatore usluga stručnog usavršavanja, tj. nevladine organizacije koje imaju značajnu ulogu u stručnom usavršavanju srednjoškolskih profesora u BiH. Obuke koje organiziraju nevladine organizacije usklađene sa evropskim standardima nameću prepostavku da bi uključivanje takvih, kvalitetnih inicijativa doprinijelo stvaranju održivog modela stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora, te otvorilo put za uspješnu reformu obrazovanja u BiH.

- **Prvi prijedlog za poboljšanje: Usklađivanje rada pedagoških zavoda i stvaranje zajedničke strategije standardiziranih programa stručnog usavršavanja profesora**

Pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja trenutno ne posjeduju efikasne mehanizme za saradnju i zajedničko djelovanje u pogledu sistema

stručnog usavršavanja profesora. Da bi se ovi mehanizmi razvili te pokrenuli zajednički projekti, trebalo bi primijeniti model „konferencije ministara obrazovanja”,⁴ odnosno uspostaviti konferenciju direktora pedagoških zavoda čime bi se stvorila platforma za saradnju samih pedagoških zavoda. Pored upravljanja usklađivanjem nastavnih planova i programa, ovo tijelo bi omogućilo stvaranje zajedničke strategije stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora, čime bi se razvio i standardizirani pristup obuci profesora, uzajamno koristila ekspertiza, te ojačali kapaciteti zavoda za organiziranje obuka. Pedagoški zavodi mogli bi se tako specijalizirati za određene programe stručnog usavršavanja koji odgovaraju kapacitetima kojima raspolažu i koji učinkovitije izlaze u susret stvarnim potrebama profesora. Centar/Zavod za stručno usavršavanje profesora i nastavnika trebao bi biti utemeljen na državnom nivou, kako bi se uspostavili zajednički standardi kvalitete obrazovnih i stručnih kvalifikacija, te standardi stručnog usavršavanja i nadzora stručnjaka u polju obrazovanja.⁵ Međutim, politička volja je osnovni preduvjet za uspostavljanje bilo kakve smislene saradnje, a situaciju otežava i činjenica da je obrazovanje jedna od najviše ispolitiziranih sfera javnog života u BiH. Iz tog razloga je uspjeh centralizacije kroz stvaranje jedinstvenog tijela za profesore koji rade prema trima nastavnim planovima - upitan. Istom neizvjesnošću može se odgovoriti i na pitanje u čijoj bi nadležnosti bio Centar/Zavod, s obzirom da nema državnog ministarstva obrazovanja koje bi koordiniralo implementaciju državne strategije obrazovanja, a Ministarstvo civilnih poslova BiH, iako nadležno za obrazovanje na državnom nivou, nema suštinskih kompetencija nad obrazovanjem, niti nadležnosti nad kantonima u tom pogledu.⁶ Nadalje, ni Konferencija ministara BiH nije naročito učinkovita u realiziranju svojih ciljeva od utemeljenja, s obzirom da su na sastancima rijetko kada prisutni svi ministri, a njihovi kredibilitet i moć da naprave značajne promjene kroz planiranje obrazovnih politika ostaju upitni.

- **Drugi prijedlog za poboljšanje: Decentralizacija programa stručnog usavršavanja kroz sistem akreditacije svih relevantnih organizatora usluga**

Stručno usavršavanje kao ključni uvjet za stvaranje kvalitetnog sistema obrazovanja prepoznat je u zakonodavstvu BiH, kao na primjer u Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, te u Strategiji za reformu obrazovanja iz 2002. godine. Međutim, ovo istraživanje je pokazalo da preuzete obaveze nisu ispunjene. I dok manjak institucionalnih kapaciteta za pružanje programa stručnog usavršavanja uzrokuje nezadovoljstvo velikog broja profesora i podržava držanje nastave lošeg kvaliteta koja nije u stanju da se nosi s modernim obrazovnim zahtjevima, brojne nevladine i međunarodne organizacije pružaju usluge stručnog usavršavanja profesora - izvan sistema.

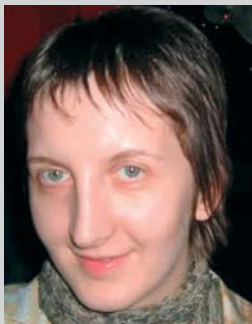
Kako bi se dobre prakse uključile u sveukupnu obrazovnu strategiju, neophodno je razviti sistem akreditacije svih programa stručnog usavršavanja koji su dostupni profesorima i planirati njihovu implementaciju zajedno sa programima pedagoških zavoda kako bi se mogla ocijeniti njihova kvaliteta i izbjegla preklapanja u organiziranju treninga/seminara. Sistem ocjenjivanja i akreditacije programa (bez obzira na to koja institucija ili organizacija ih provodi) pomogao bi da se kvalitetni programi izdvoje od onih koji su neadekvatno pripremljeni. Također bi se osnažili kapaciteti pedagoških zavoda koji bi se u tom slučaju mogli specijalizirati u određenim programima obuke kojima bi se maksimalno iskoristili njihovi kapaciteti i naponi učinkovitije usmjerili na stvarne potrebe profesora. Kao što je to slučaj u Republici Sloveniji, ministarstva obrazovanja bi mogla vršiti odabir kvalitetnih programa stručnog usavršavanja putem javnog konkursa. Na taj način bi se omogućilo praćenje svih programa izabranih na osnovu jasno definisanih kriterija. Kroz proces akreditacije bi se eliminirali nekvalitetni programi stručnog usavršavanja i ustanovila sveobuhvatna baza ponuđenih programa stručnog usavršavanja za odgovarajuće područje.

Vlasti i nevladine organizacije u tom bi slučaju sarađivale kao partneri u postizanju zajedničkog cilja podizanja kvalitete profesora i nastavnika u školama u BiH. I koristi od ovakvog pristupa bile bi obostrane: pedagoški zavodi osigurali bi primjenu novih obrazovnih standarda, a nevladine organizacije bi postale održiv dio sveukupne obrazovne strategije u zemlji.

⁴ Konferencija ministara obrazovanja i šefa Odjela obrazovanja Brčko distrikta uspostavljena je 2008. godine kao savjetodavno tijelo na državnom nivou zaduženo za koordinaciju obrazovne politike. Predsjedavajući je ministar civilnih poslova BiH.

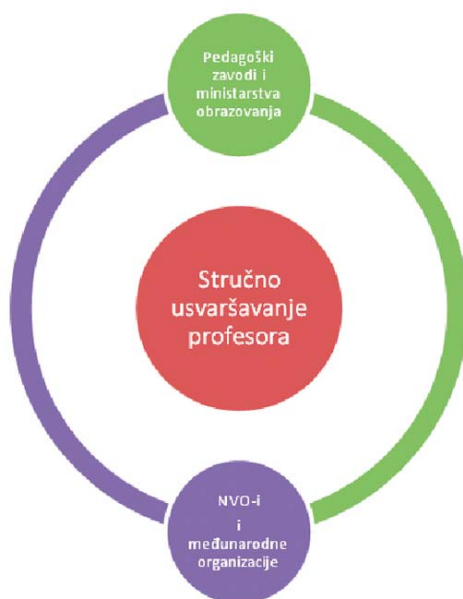
⁵ The Establishment and Development of the System of Professional Training and Advancement of Teachers in BiH. UNICEF BiH, 2004.

⁶ Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja – pitanja za građane BiH. OSCE BiH, 2005, 5.

Lidija Pisker studirala je južnoslavenske jezike i književnost na Univerzitetu u Sarajevu. Tokom i nakon studija radila je kao novinarka za Media Plan Institut i Centar za istraživačko novinarstvo. Krajem 2007. godine stekla je diplomu magistricе ljudskih prava i demokratije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bolonji. Trenutno radi za Koledž ujedinjenog svijeta i bavi se istraživanjima iz oblasti obrazovanja za nekoliko organizacija u BiH. Članica je Alumni asocijacije Centra za postdiplomske studije u Sarajevu.

Akreditirani programi kojima profesori prisustvuju doprinijeli bi njihovom stručnom napredovanju. Pored toga, profesorima bi se omogućilo da biraju između različitih programa u skladu sa vlastitim stručnim potrebama, te bi ih se motivisalo da pohađaju seminare ne samo radi dobivanja dodatnih poena u njihovom stručnom portfoliju, nego s ciljem smislenog profesionalnog razvoja. Kako je ovaj pristup politici stručnog usavršavanja profesora lakše ostvariv u sadašnjem bh. kontekstu, ovaj rad zalaže se za njegovu primjenu.

Model stručnog usavršavanja profesora

Preporuke:

- **Ministarstva obrazovanja/pedagoški zavodi trebaju uspostaviti standarde izvođenja nastave i standarde stručnog usavršavanja profesora kojima bi se regulirali kvaliteta i osnovni principi stručnog usavršavanja.** Ovim bi se osigurala kompetencije profesora neophodne za reformu obrazovanja i pristup Evropskoj uniji.
- **Ministarstva obrazovanja trebaju, putem javnih poziva za provedbu potrebnih obuka, izabrati i akreditirati kvalitetne programe na osnovu unaprijed uspostavljenih kriterija.** Ovim bi se omogućilo da se, pored pedagoških zavoda, nevladine i međunarodne organizacije, privatne kompanije i druge organizacije nadmeću kvalitetom svojih programa da bi postali akreditirani davaoci usluga stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora.

- **Putem akreditacije u katalog trebaju biti uvršteni svi odobreni kvalitetni programi stručnog usavršavanja.** Ovim bi se omogućio transparentan pristup stručnom usavršavanju zasnovan na kvaliteti.
- **Ministarstva srednjoškolske profesore o cjelokupnoj ponudi stručnog usavršavanja (tj. akreditiranim programima) trebaju informisati kroz kataloge programa stručnog usavršavanja.** Time bi se osiguralo da profesori budu adekvatno informirani o svim ponuđenim programima stručnog usavršavanja, te bi im se omogućila mogućnost izbora.
- **Na osnovu ponude u katalogu, profesori trebaju biti u mogućnosti izabrati obuke iz onih područja koja trebaju usavršiti.** Na ovaj način bi se poboljšala motivacija srednjoškolskih profesora, omogućilo samo-ocjenjivanje i razvijanje vještina i znanja potrebnih za povećanje njihovih kompetencija i stručnosti.

Izvori:

1. Creating effective teaching and learning environments: First results from the OECD Teaching and Learning Survey - Teaching and Learning International Survey (TALIS)". OECD, 2009.
2. Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja - pitanja za građane BiH. OSCE BiH, 2005.
3. Teacher Matters - Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. OECD, 2005.
4. Model za sistemske promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Oblikovanje novog obrazovnog sistema u BiH. OSF BiH, 2002.

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijedjenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama. Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 48 istraživača. Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.